

Vsebina

PREDGOVOR, Lynn Hoffman 7

NAGOVOR AVTORJEV 13

UVOD

O mrežah in dialogih 17

1. DEL

PRVO POGLAVJE

Dialogi na meji med strokovnimi in osebnimi mrežami ter znotraj njih 29

DRUGO POGLAVJE

Frustrirajoče srečanje mreže 49

2. DEL

TRETJE POGLAVJE

Odprti dialogi pri krizni intervenciji 67

ČETRTO POGLAVJE

Dialogi predvidevanj za zmanjševanje skrbi 81

PETO POGLAVJE	
Podobna, vendar drugačna	105
ŠESTO POGLAVJE	
Zdravilni elementi v dialogih	119
3. DEL	
SEDMO POGLAVJE	
Dialog in umetnost odzivanja	145
OSMO POGLAVJE	
Učinkovitost dialoških mrežnih srečanj	163
DEVETO POGLAVJE	
Raziskovanje in posploševanje praks	183
EPILOG	
O moči in opolnomočenju	203
SPREMNA BESEDA, Miran Možina	
Odprti dialog: je laponski čudež na področju varovanja duševnega zdravja primeren tudi za Slovenijo?	211
O AVTORJIH	233
OPOMBE	235
VIRI	241

Lynn Hoffman

Predgovor

Ta knjiga – ki uvaja dve terapevtski inovaciji, imenovani »odprti dialogi« (OD: Seikkula idr., 1995) in »dialogi predvidevanj« (DP: Arnkil in Eriksson, 1995) – zaznamuje odkritje novega rudenika z dvema vrstama dragocene rude. Sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja sem v zvezi z odprtimi dialogi izvedela, da so številni strokovnjaki na severu Finske kot glavno intervencijo pri prvih epizodah psihoze začeli uporabljati vključujoča in redna »obravnavna srečanja«. Približno v istem času je Tom Arnkil razvijal mrežno metodo za spopadanje z zmešnjavami v socialnih službah – ko različni strokovnjaki, ki delajo z otroki in družinami, ne vedo, kaj počnejo drugi. V obeh primerih je v ospredju dialoški pogovor med osebno mrežo klienta in mrežo strokovnjakov. Prvi pristop (OD) teži k vzpostavitvi bolj odprte in spontane izmenjave med družino in osebjem ter uporablja koncept »dialoškosti« ruskega filologa Mihaila Bahtina (Holquist, 1981). Drugi pristop (DP) izhaja iz enakih splošnih načel dialoga, vendar dodaja zamisli iz teorije socialnih mrež, saj ponuja niz strukturiranih vprašanj, ki dobesedno vodijo vse udeležence k boljši prihodnosti.

Če vsako od teh metod povežemo z njenim kontekstom, obstaja precejšnja razlika med zahtevami posameznih okolij, v katerih sta se pojavili metodi OD in DP. Metodo odprtih dialogov so razvili med iskanjem učinkovitejšega načina obravnave akutne psihoze. Namesto da bi ljudem predstavili načrte, ki temeljijo na diagnozi in jih določi

bolnišnica, se je osebje odločilo, da bodo srečanja od samega začetka odprta za vse udeležence in da bodo vse odločitve sprejemali skupaj. Srečanja mreže so potekala vsak dan in toliko časa, kolikor je bilo treba, odvijala pa so se v čim bolj domačem okolju, običajno na domu. Najpomembnejša pa je sprememba pristopa iz »monološkega« diskurza, katerega cilj je bil izkoreniniti simptom, v »dialoškega«, ki se osredotoča na iskanje skupnega jezika za tisto, kar ljudem povzroča skrbi. Ta praksa je omogočila ubesediti strašljive ideje, ki so bile do takrat predstavljene le s čudnimi ali ogrožajočimi gestami. Nič nenavadnega ni bilo, da se je psihotično vedenje dramatično zmanjšalo že med enim samim srečanjem (Seikkula in Olson, 2003).

Format odprtega dialoga je bil, vsaj v psihiatrični bolnišnici, očitno revolucionaren. Odprta srečanja, dajanje prednostni uporabi anksiolitikov namesto nevroleptikov in izogibanje hospitalizaciji, razen v skrajnem primeru, so bili v nasprotju s standardno prakso, vendar se je izkazalo, da so ta srečanja preprečila, da bi stanje postalo kronično. Najbolj presenetljiva stvaritev na podlagi dela z odprtimi dialogi je bila petletna študija, ki je opisovala statistične podatke o osebah, zdravljenih v bolnišnici Keropudas in na lokalnih psihiatričnih klinikah na severu Finske, kjer je Seikkulova skupina uvedla svoje inovacije. V primerjavi z zdravljenjem, ki bi ga v drugem kontekstu imenovali »običajno zdravljenje«, so bili izidi v Keropudasu res neverjetni. V populaciji na severu Finske, ki je doživela prve psihotične epizode, je po petih letih več kot 80 odstotkov ljudi delalo, študiralo ali iskalo zaposlitev. V primerjalnem okolju je 62 odstotkov pacientov končalo na socialni podpori. V prvi skupini je nevroleptična zdravila prejemale samo 17 odstotkov ljudi, v primerjalni skupini pa 75 odstotkov. Tudi po drugih merilih, kot so hospitalizacija ali povratništvo, je bila bolnišnica Keropudas uspešnejša: Seikkula pravi, da se je na območju, ki ga je oskrbovala bolnišnica, po dvanajstih letih od začetka študije pojavnost novih primerov shizofrenije zmanjšala s 33 primerov na 100.000 prebivalcev letno na 7 primerov na 100.000 prebivalcev letno, kar je po vseh merilih presenetljiva številka.

predstavlja, da je že leto kasneje in da se je otrokov položaj izboljšal. Vprašata jih, česa se najbolj veselijo. Nato jih vprašata: »Kaj ste storili, da ste prispevali k tej *dobri* prihodnosti, in kdo in kako vam je pri tem pomagal?« Zadnje, zelo pomembno vprašanje pa je: »Kaj vas je skrbelo pred enim letom in kaj je zmanjšalo vaše skrbi?«

Enak sklop vprašanj so nato zastavili strokovnjakom, medtem ko je družina poslušala. Stališča strokovnjakov o koristnih ukrepih in skrbeh se zapišejo, sledi pa pogovor o nastajajočem načrtu za prihodnost in o tem, kdo se lahko k čemu zaveže. Pri tem svetovalca ne zahtevata določenega izida, temveč se omejita na razčiščevanje in povzemanje povedanega.

Arnkil uporablja svojo metodo vprašanj o prihodnosti tudi pri posvetovanjih skupin samih strokovnjakov. Trdi, da takšen nenehen dialog, v katerem »neskončno večglasje subjektivitet utira pot k postmoderni strokovnosti z manj fantazijami o nadzoru in visoko toleranco do negotovosti«, vse udeležence postavi v enakopraven položaj (Seikkula, Arnkil in Eriksson, 2003, str. 198). V tem smislu so njegove inovacije zagotovo povezane s cilji odprtega dialoga. Vendar pa bi rekla, da kaotična narava takšnih okolij zahteva bolj nadzorovan protokol. Povratne informacije skupin, s katerimi je delal, so impresivne. Družinski člani pravijo, da jim je v olajšanje, da si lahko v prisotnosti strokovnjakov, ki običajno iščejo pomanjkljivosti in napake, predstavljajo bolj upanja polno prihodnost. Enako pomembno je, da se vzpostavljeni zidovi med različnimi strokovnimi službami začasno porušijo, saj lahko tako vsi prisotni slišijo mnenja številnih vpletenih deležnikov. To je lahko izjemno poučno za strokovnjake, ki prej niso mogli vedeti, ali delajo usklajeno ali v nasprotju z drugimi.

Na tem mestu želim omeniti razliko, ki jo ponuja Roger Lowe (2005) v članku, v katerem obravnava razliko med metodami, za katere so značilna tako imenovana »strukturirana vprašanja« – na primer pri pristopih, usmerjenih v naracijo, ali pri tistih, ki so usmerjeni na iskanje rešitev – in med vrsto prostega razgovora, ki sta ga popularizirala Harlene Anderson in Harry Goolishian s pristopom »nevednosti«, Tom

Andersen pa ga je nadgradil s svojim procesom refleksije. Na podlagi Lowovega članka bi rada izraz »strukturirani dialog« uporabila za bolj intervencijske metode, ki jih ponuja Arnkil, »odprti dialog« pa za način dela, ki ga je predlagal Seikkula. Druga razlika je v tem, da se Arnkilov dialog predvidevanj uporablja občasno, kot posvetovanje, in ne kot neposredna terapevtska metoda, kot to velja za odprti dialog, zato bo evalvacija dialoga predvidoma trajala dlje, čeprav se že izvajajo študije o njegovi učinkovitosti.

Toda to je malenkost v primerjavi z dosežki, ki so navedeni v zadnjih treh poglavjih te knjige. V tem delu nam predstavita eno najbolj prepričljivih kritik randomiziranih eksperimentalnih študij, ki so zlati standard na dokazih temelječih raziskav. Pri opisu primerjalnih študij, ki so jih uporabljali timi iz Keropudasa, avtorja izpostavita »naturalistično« zasnovo raziskave v nasprotju z zasnovo z eno spremenljivko, ki jo zahtevajo eksperimentalne raziskave. Rezultati teh naturalističnih raziskav, ki so bile opravljene na terenu in ne v laboratoriju, ponujajo povsem nov okvir za vrednotenje psihosocialne pomoči. Na primer, smernice dobrih praks na Finskem temeljijo na metaanalizi, ki izhaja iz raziskav študij, ki temeljijo na dokazih. V tem protokolu je ohranjeno stališče, da pacienti od začetka zdravljenja potrebujejo nevroleptična zdravila. Vendar so študije odprtih dialogov pokazale boljše izide pri pacientih, ki niso prejeli nevroleptičnih zdravil ali so jih začeli jemati kasneje. Zdi se, da so bile indikacije, podprte s študijo odprtih dialogov, skoraj nasprotne tistim, ki jih podpirajo smernice Finskega psihiatričnega združenja.

Pri branju te knjige sem še posebej cenila dejstvo, da se tako v odprtih dialogih kot v dialogih predvidevanj seznanimo s pomembnimi elementi Bahtinove dialoške teorije, skupaj s svežimi idejami o mrežah, ki komunicirajo z drugimi mrežami. Po mojem mnenju oba pristopa veliko dolgujeta procesu refleksije Toma Andersena in sta, širše gledano, del Andersenove vizije »Severne mreže« – projekta, ki uvaja odprti dialog v time za akutna stanja v bolnišnicah po vsej Severni Evropi (Andersen, 2005). Ožje gledano pa se mi zdi ta knjiga glasno oznanilo,

ki ne le, da napoveduje dosežke bolj kontekstualiziranega pristopa k človeškim težavam, ampak ponuja tudi trdne dokaze o njegovi učinkovitosti. Po štiridesetih letih opazovanja tega razvoja mi bo morda odpuščeno, če rečem, da si bom sedaj vzela nekaj časa za praznovanje.

Nagovor avtorjev

Strokovnjake na področju psihosocialnega dela – terapevte, socialne delavce, učitelje, svetovalce itd. – vabiva k mrežnim dialogom: torej k dialogom med osebnimi in strokovnimi mrežami klienta. Zakaj bi strokovnjake to moralo zanimati? Ker lahko s skupnim razmišljanjem najdemo presenetljive in nepričakovane vire.

Izraza »mreža« in »dialog« sta postala modni trend. Zavedava se, da tvegava. Beseda »mreža« se uporablja za opis tako širokega spektra pojavov – od železniških mrež, socialnih mrež, nevronske mreže, pa do »družbe omrežij« – da je ta pojem tik pred tem, da izgubi svoj pomen. V psihosocialnih poklicih obstajajo še dodatni razlogi za previdnost ali skepso, kadar slišimo nekoga, ki vneseno govori o mrežah in mreženju. V naši državi, na Finskem, skoraj ni strokovnjaka na psihosocialnem področju, ki se ne bi udeležil »srečanj mreže«. Skoraj vsako srečanje – s klienti ali brez njih – se imenuje »srečanje mreže«. Mnogo teh srečanj se izkaže za brezplodno ponavljanje že dolgo preizkušenih interakcijskih vzorcev, in bolj ko je vprašanje zapleteno in položaj zaskrbljujoč, večja je verjetnost, da se ta »srečanja mreže« izkažejo za odkrit ali prikrit poskus nadzora nad drugimi. Mnogi bodo po vsej verjetnosti rekli: »To sem že videl, me ne zanima.« Nekateri se bodo morda spomnili na danes že usihajoče navdušenje nad mrežno terapijo. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je mnoge strokovnjake v psihosocialnih poklicih navdihnilo delo Rossa Specka in Carolyn Attneave. Proti

Bistvo dela, ki se je prenašalo iz projekta v projekt, je bilo medsebojno povezovanje pri sooblikovanju večdisciplinarnih pristopov, usmerjenih k opolnomočenju in vzpostavitvi dobrega sodelovanja med družinami in njihovimi osebnimi mrežami. Zato tudi Tomovi prispevki vključujejo številne glasove in vsakemu od teh sooblikovalcev želiva izraziti zahvalo. Tom bi rad poimensko omenil svoja najtesnejša raziskovalna partnerja, Esa Erikssona in Roberta Arnkila (Robert je tudi njegov brat).

Pisanje te knjige je bilo mogoče v letih 2003 in 2004, ko je Jaakko vzel dopust na svojem univerzitetnem delovnem mestu in se zaposlil v razvojnem centru STAKES, v katerem dela tudi Tom. Izjemna priložnost, da sva lahko skupaj delala osemnajst mesecev, je omogočila nastanek te knjige. Ceniva priložnost, ki nama jo je ponudil STAKES, in se želiva še posebej zahvaliti vodji oddelka Sirpi Taskinen za njeno podporo in modre odločitve. Ne nazadnje se želiva zahvaliti Marku Phillipsu, ki je pri STAKES-u kot najin jezikovni svetovalec opravil odlično delo.

Jaakko Seikkula

Tom Erik Arnkil

Helsinki in Jyväskylä, maj 2006

UVOD

O mrežah in dialogih

Ljudje živijo v socialnih odnosih, tudi če se strokovnjaki z njimi ukvarjajo individualno. Ko se strokovnjak in klient srečata na štiri oči, sta tako osebna kot tudi strokovna mreža klienta že prisotni kot občinstvo tega procesa. Osebne in strokovne mreže so razsežnosti socialnih mrež. Posamezniki imajo na različne načine dostop do odnosov, s katerimi ohranjajo svojo družbeno identiteto, dobivajo duhovno in materialno podporo, informacije in ustvarjajo nove odnose.

Ko klienta vprašamo o osebah, ki so mu blizu, se te osebe pridružijo pogovoru preko njegovih notranjih dialogov – in odmevi njihovih glasov so prisotni, tudi če o teh osebah sploh ne sprašujemo. Vsako vprašanje in vsak komentar doda nove glasove tem notranjim dialogom. Spraševanje in komentiranje o pomembnih osebah v klientovem življenju je delo, ki je usmerjeno v odnose, tudi če nimamo namena, da se osredotočimo na te mreže. Način, kako govorimo, vpliva na notranje dialoge klienta in na dialoge med njim in njegovimi bližnjimi, ki sledijo kasneje.

Klient v pogovor vključi tudi strokovnjake, s katerimi je bil v stiku. Ko komentiramo klientove besede ali oblikujemo vprašanja o njegovem položaju, se v resnici pogovarjamo tudi z drugimi člani strokovne mreže. Klient je lahko sprva posrednik, v smislu, da to, kar mu govorimo, primerja s tem, kar so mu povedali drugi. V naših notranjih dialogih so tako prisotni tudi drugi strokovnjaki in odmev naših izkušenj s temi strokovnjaki. Človek je torej v mreži odnosov tudi takrat, ko sta

prisotni samo dve osebi. Te odnose ves čas ustvarjamo, saj v naših pogovorih odzvanjajo tudi glasovi drugih. V tej knjigi opisujeva pristop, ki te ljudi dejansko povabi v dialog.

Strokovno delo poteka v odnosu do tega, kar s tem klientom počnejo ali so počeli drugi pomagajoči. V sodobni družbi so ljudje povezani z različnimi institucijami, agencijami in službami že ob rojstvu, nato v otroštvu, kot malčki, v šolski dobi, kot mladostniki in mladi odrasli, kot skrbniki, v srednjih letih in kasneje kot starejši državljani. Pravzaprav sploh ne moremo najti osebe, ki bi živela povsem zunaj osebne mreže odnosov ali nikoli ne bi bila v stiku s strokovnimi sistemi.

Strokovne mreže so prisotne s svojimi ukrepi. Naša strokovna merila so povezana z merili drugih. Med seboj se lahko dopolnjujejo ali pa ne. Še posebno v nejasnih primerih je lahko v delo s klientom vključenih več strokovnjakov iz različnih institucij. Pri psihosocialnem delu so situacije z več pomagajočimi prej pravilo kot izjema.

Če socialne mreže razumemo kot povezave, ki omogočajo dostop do pomoči in podpore, informacij in novih osebnih odnosov, strokovnjaki na področju psihosocialnega dela že delujejo v mrežah. V tem smislu je nemogoče, da ne bi delali na podlagi mreženja. Vprašanje torej ni, ali to izvajati, temveč kako.

Delo, ki se prekriva z delom drugih, v zaskrbljujočih situacijah še zdaleč ni preprosto. Mreže lahko »obstanejo na mrtvi točki« ali pa delo prinese izide, ki jih ni želel nobeden od sodelujočih. Vendar se kljub kompleksnosti dela, ko se meje področij prekrivajo, v sistematičnem razvoju prakse temu posveča zelo malo pozornosti. Večstransko sodelovanje se pogosto vidi kot nekaj, kar se pojavi spontano. V primerjavi z raznolikostjo metod, pristopov in usposabljanj za individualno in timsko delo, se zanemarja usposabljanje strokovnjakov za situacije, v katerih je vključenih več deležnikov.

Ta knjiga se osredotoča na srečanja med osebnimi in strokovnimi mrežami pri psihosocialnem delu in razpravlja o tem, kako bi lahko takšna srečanja postala dialoška. Mreženje je že vsaj tri desetletja tema v terapiji in socialnem delu. Dialoški pristopi so bili razviti v več vejah

individualne in skupinske terapije, izobraževanja in svetovanja. Vendar *dialogi med mrežami niso bili obravnavani v enaki meri*. Vsaj doslej še niso bili analizirani in o njih se ni poročalo.

Ko se sreča več akterjev, da bi razpravljali in obravnavali zaskrbljujočo situacijo, ena oseba težko nadzoruje dogajanje. V zaskrbljujočih razmerah se ni lahko sprijazniti z negotovostjo in pomanjkanjem nadzora. Skušnjava po monološkem diskurzu – nadzoru nad mislimi in dejanji drugih – je v takih okoliščinah še posebej velika.

Mihail Bahtin (1981) poudarja, da je avtoritativni diskurz dokončen in zahteva, da ga priznamo ter ga sprejmemo za svojega. Temu nasproten je odprti dialog. Pomeni se ustvarjajo in spreminjajo od odziva do odziva. Čim več glasov je vključenih v »večglasni« dialog, večje so možnosti za porajajoče se razumevanje. Dialog je način skupnega razmišljanja, pri katerem se razumevanje med udeleženci oblikuje kot nekaj, kar presega zmožnosti posameznika. Da bi to dosegli, se morajo udeleženci osredotočiti na odzive, poslušati in biti slišani.

Na prvi pogled se zdi, da pogoji za dialoške procese niso najbolj ugodni, ko nastopi kriza, ko skrbi naraščajo, ko se mreže več deležnikov zataknejo v slepi ulici, če so klienti nezadovoljni, svojci zaskrbljeni, strokovnjaki pa krivijo drug drugega. Vendar so po najinih izkušnjah dialogi najbolj potrebni prav v teh razmerah in tu se pokažejo njihove največje prednosti. V poglavjih, ki sledijo, bova razpravljala o predpogojih za dialoška srečanja v mrežnih situacijah in opredelila bistvene dimenzije dialošкости.

Mreženje pri psihosocialnem delu pomeni prečkanje meja

Z mrežami se psihoterapija in socialno delo ukvarjata že od sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Razvile so se različne v mreženje usmerjene prakse. Beseda »mreženje« je postala priljubljena tudi na drugih področjih psihosocialnega dela, kot so izobraževanje, svetovanje,

V knjigi so predstavljene metode in tehnike, vendar knjiga ni priročnik. Dialogizem obravnava kot *način razmišljanja in delovanja*. Lahko ga obogatijo vse vrste metod, ki spodbujajo poslušanje in skupno razmišljanje. V zadnjem delu knjige razpravlja o raziskavah – kako oceniti učinke mrežnih dialogov in kako te povratne informacije uporabiti za nadaljnji razvoj dela.

Struktura in vsebina knjige

Prvi del

V prvem delu opisujeva presenečenja: nepričakovane ovinke, ki sva jih naredila kot odgovor na teoretične in praktične slepe ulice. Do dialogskih praks nisva prišla po nekem načrtu. Jaakko je te prakse razvijal kot član tima v psihiatrični bolnišnici, Tom pa jih je medtem razvijal v sodelovanju z različnimi timi. Večino časa je pot vodila praksa, medtem ko je teorija pogosto usmerjala pogled.

V prvem poglavju na kratko opisujeva poti, ki so vodile do odprtih dialogov in dialogov predvidevanj. Te poti niso ravne. Verjameva, da prikaz zapletov in ovinkov bolje razloži idejo, kot pa predstavitev inovacij v končni olepšani podobi, ki je pripravljena na izvajanje.

V drugem poglavju obravnava dejavnike, zaradi katerih lahko mrežna srečanja propadejo. Predvidevava, da so mnogi, tako kot midva, že izkusili rivalstvo, ki se dogaja na večdisciplinarnih srečanjih – recimo, kdo je pristojen za opredelitev zadeve – ali pa poskuse, da bi težavo opredelili kot nekaj, kar je skupno vsem udeležencem, kot bi na situacijo gledali s skupnega stališča. Verjetno so mnogi tudi že doživeli, da so bili udeleženci navdušeni nad sodelovanjem in se hkrati trudili, da se jim ne bi bilo treba vanj vključiti, ali pa so na srečanju izkusili medsebojne interakcije, ki so bile nenavadno podobne vzorcem, s katerimi se ti udeleženci srečujejo pri delu s svojimi klienti. Kako se izogniti pastem procesa dela z več deležniki? To je osrednja tema te knjige.

Drugi del

Smernice za odprte dialoge, opisane v drugem delu, so nastale z analizo bistvenih značilnosti uspešnih psihiatričnih, mrežno usmerjenih obravnav. Niso bile vnaprej oblikovane kot pravila, ki jih je treba upoštevati. Odprti dialogi so tako način organizacije obravnave kot tudi poseben način razpravljanja o zadevah ob srečanju mrež. Izkušnje, povzete v smernicah, so bile zbrane med mnogimi leti razvojnega dela, ki je bilo že od samega začetka podprto z raziskavami v zahodni Laponski na Finskem. Tako tretje poglavje opisuje, kako lahko celostno organiziramo psihiatrično obravnavo, ki se osredotoča na mreže. V četrtem poglavju opisuje dialoge predvidevanj, ki so bili razviti predvsem v okviru skupnega dela različnih strokovnjakov z otroki, mladostniki in družinami. To je način, kako vsakodnevno življenje otroka/mladostnika/družine postaviti v središče in s tega vidika načrtovati sodelovanje. Razvila sva tudi posebno metodo, imenovano »priklic prihodnosti«, za ustvarjanje večglasnega razumevanja v situacijah, ki so obremenjene s skrbmi.

V petem poglavju primerjava odprte dialoge z dialogi predvidevanj. Za nekaj časa se od teh metod oddaljiva, da bi lahko razpravljala o splošnejših razsežnostih dialoški. Ker pa so najine izkušnje povezane predvsem s tema dvema praksama, ju uporabljava kot gradivo za svoja razmišljanja. V šestem poglavju se ozreva k teoriji in razpravljava o dialoški, pri čemer tehtava predvsem koncepte Mihaila Bahtina. Poskušava ugotoviti, kaj je tisto, kar v dialogih zdravi in pomaga.

Tretji del

Tretji, zadnji del knjige obravnava študije učinkovitosti in možnosti prenosa ali posploševanja dobrih praks.

V sedmem poglavju se z nanašanjem na odprte dialoge sprašujeva, ali je mogoče razlikovati med dialoškimi procesi, ki so prinesli dobre izide, in tistimi, pri katerih ni bilo tako dobrih rezultatov. Zdi se, da obstajajo različne vrste dialogov, kar kaže na razlike v praksah odprtih

dialogov. Zanima naju, ali lahko raziskave pomagajo pri odkrivanju dejavnikov, ki pospešujejo razvoj dobrih dialogov.

V osmem poglavju preučujeva izide obravnave z odprtimi dialogi, na podlagi podatkov nadaljnega spremljanja psihosocialnega stanja pacientov. Rezultati so presenetljivi, saj se zelo razlikujejo od običajnih in priporočenih psihiatričnih praks in njihovih rezultatov. V mnogih pogledih so celo nasprotni. Pri delu, ki vključuje mreže, je možno zmanjšati potrebo po nevroleptikih, saj je bilo pri teh pacientih okrevanje in spoprijemanje z družbo dosti boljše. Rezultati kažejo, da obstaja alternativa tradicionalnemu psihiatričnemu zdravljenju, ki je usmerjeno v nadzor pacientov.

V devetem poglavju razpravlja o tem, kaj je lahko povzročilo razlike med rezultati, obenem pa ponuja širšo sliko. Obravnava osnovne predpostavke raziskav, ki temeljijo na dokazih. Veljavna priporočila za obravnavo so pogosto osnovana na raziskavah, ki ne vključujejo najbolj bistvenih značilnosti dialogov. Zasnove, ki poenostavljajo aktivne spremenljivke, so na dobri poti, da postanejo merilo znanstvene usposobljenosti. Potrebne so širše, na dokazih temelječe raziskave, ki prepoznavajo tudi kaj drugega kot zgolj monološka srečanja, na katerih akterji z ukrepi vplivajo na objekte. Na koncu desetega poglavja obravnava težave prenosa ali posplošitve dobrih praks. Dobrih praks se enostavno ne da podvojiti. Vedno moramo upoštevati razlike med okolji in akterji. Danes je vse več razprav o potrebi po raziskavah, ki so bolj prilagojene okoliščinam kot laboratorijske raziskave, in zato lahko proizvajajo družbeno bolj zanesljivo znanje. V nedavnih razpravah o politiki raziskovanja je bila poudarjena tudi potreba po oblikovanju čezmejnih področij in učnih prostorov, kot tudi potreba po nadaljnjih dialogih na teh področjih. V epilogu zaključujeva z refleksijo o spremembah v razmerjih moči v odnosih.

Knjiga je nastajala kot vzajemen proces. Oba sva pisala poglavja in posamezne dele kot odziv na najine razprave. Nato sva gradivo temeljito preučila, o njem razpravljala in ga obdelala. Uvod in prvo poglavje sestavljajo odlomki obeh avtorjev. Drugo poglavje temelji na Tomovem

rokopisu, tretje pa na Jaakkovem. Tom je napisal prvotni osnutek četrtega poglavja, medtem ko so v petem poglavju posamezni razdelki, ki sva jih napisala oba. Poglavja šest, sedem in osem so večinoma Jaakovo delo, medtem ko je deveto poglavje in epilog napisal Tom. Vendar nama je najpomembneje, da sva napisala skupno delo, ki združuje naša stališča.

1. del

Dialogi na meji med strokovnimi in osebniimi mrežami ter znotraj njih

skala sva predvsem praktične rešitve. Jaakko je že od samega začetka delal »znotraj« praks, ki jih je raziskoval, saj je bil član tima za psihiatrično obravnavo. Jaakko se je pogosto najprej ukvarjal s praktičnim razvojem in šele potem s teoretičnimi analizami izkušenj. Za Toma pa je bilo razvijanje konceptov osrednjega pomena, čeprav je bil v tesnem stiku s prakso. Ni bil član timov odprte zdravstvene oskrbe, ki jih je preučeval in ki delajo z otroki, mladostniki in družinami. Vendar pa so bile mrežne dialoške prakse razvite v tesnem sodelovanju s praktičnimi izvajalci.

Čeprav podrobno opisujeva dialoške prakse, v katere sva bila vključena, je najin cilj tudi razprava o bolj splošnih razsežnostih dialoškosti. Navsezadnje zgolj poznavanje metode ne zadostuje. Enako, če ne še bolj, so pomembni tudi odnos, stališča in način razmišljanja tistega, ki prakso izvaja. Mreženje prav tako ni zgolj uporaba različnih metod mreženja, temveč gre bolj za razumevanje pomena odnosov za posameznika – za usmerjenost k mrežam. Seveda so pomembna tudi terapevtska orodja. Nekateri načini razprave so pri ustvarjanju dialogov uspešnejši od drugih. Smernice za *odprte dialoge* in *dialoge predvidevanj* so se oblikovale skozi daljše obdobje. Ta pot ni bila vedno ravna in včasih sva morala ponovno razmisliti o smeri. V nadaljevanju opisujeva vse te zavoje in obrate na razvojni poti, da prikaževa, kako sva prišla do osrednjih konceptov.

Enotnih opredelitev težave navsezadnje ni

Dialogi predvidevanj so bili razviti v zapletenih situacijah, v katerih so sodelovali različni strokovnjaki in v katerih se je zdelo, da proces pomoči ne vodi nikamor, kljub poskusom številnih pomagajočih, da bi delovali strokovno ustrezno. Tom je preučeval, kako se razdrobljen strokovni sistem srečuje s celovitim vsakdanjim življenjem uporabnikov. Dialogi predvidevanj so bili razviti na podlagi več projektov v več finskih okrajih. Projekte je izvajala Tomova ekipa finskega Državnega raziskovalnega in razvojnega centra za blaginjo in zdravje (STAKES). Tom je izhajal iz družbenih ved: socialne politike in sociologije. Tom ni klinični zdravnik, vendar je vsa ta leta sodeloval z Esom Erikssonom, psihologom in družinskim terapevtom.

»Večproblemske situacije« ustvarjajo odnose med klientom in več različnimi institucijami. Okoliščine z več institucijami so kompleksne in ta kompleksnost se zagotovo ne kaže samo pri družini. Učinkovito združevanje različnih institucij je lahko ovirano tudi takrat, kadar je delo posameznih strokovnjakov dobro in kakovostno. Tudi navzven dobro organiziran strokovni sistem se lahko sooči s težavami, kadar se sreča s pojavi, ki jih ni mogoče razčleniti na način, ki bi ustrezal delitvi strokovnega sistema. Takšne motnje niso redke. Posamezni primeri se lahko vrtiljo okoli ponavljajočih se poskusov nadziranja drugih, da bi jih prisilili, da naredijo, kar je dojeta kot nujno. Dialogi predvidevanj so bili razviti za revitalizacijo takšnih situacij. Tom in Esa sta skupaj s strokovnjaki na terenu poskušala razviti metode, ki bi bile v pomoč v situacijah, ko se zdi, da udeleženci ponavljajo neuspešne vzorce delovanja. Strokovno delo z otroki, mladostniki in družinami je nudilo veliko priložnosti za to.

Tom in Esa sta od sredine osemdesetih let prejšnjega stoletja, skupaj s strokovnjaki, ki so se s tem ukvarjali v praksi, izvedla vrsto projektov. Prvi projekt je potekal s tremi socialnovarstvenimi institucijami in kliniko za zlorabo substanc. Naslednje partnerstvo je vključevalo osebje dveh institucij za socialno pomoč in psihiatrično kliniko za mladostnike. Tretja razvojna skupnost, ki je bila vključena, je bila obsežna: v njej

V »večproblemskih situacijah« več akterjev poskuša spremeniti klientovo ali družinsko delovanje. Strokovni pogled opazuje klienta iz različnih smeri in vsak od specializiranih akterjev poskuša klienta spremeniti v skladu s svojimi strokovnimi okviri. Če celoten proces ne napreduje po pričakovanjih, strokovnjaki okrepijo svoja prizadevanja in morda skušajo spremeniti ne le klienta, temveč tudi delovanje drugih strokovnjakov. Nastane lahko vzorec delovanja, ponavljajoča se struktura, ki ni enostranska »stvaritev« klienta/družine ali samega dela strokovnjakov, temveč nekaj vmes: gre za soustvarjanje. Ne pripada samo »svetu sistema« niti samo »svetu življenja« in to je – ali je bilo – zelo težko poimenovati. Udeleženci skupaj ohranjajo vzorec interakcije, čeprav si številni akterji prizadevajo za spremembo namesto za stalnost. Načrt sodelovanja, ki mu sledijo, lahko opisuje nekaj povsem drugačnega od tistega, kar se dejansko uresničuje kot oblika vzajemnega delovanja.

Večstransko interakcijo je težko spremeniti po lastnih željah z enostranskimi ukazi ali pozivi. Vendar je to, kaj in kako nekaj počnemo, zelo pomembno. Zato je bolj koristno, če si namesto osredotočanja na to, kako bi spremenili druge, raje ogledamo tudi lastne poskuse v vzorcu. Sprememb v lastnem delovanju ni tako težko doseči. Rezultati bodo zelo redko povsem takšni, kot smo jih predvidevali. Najverjetneje se bomo soočili s kombinacijo načrtovanih in nenačrtovanih posledic. Da bi odkrili, kaj spodbuja spremembe in je dovolj drugačno, hkrati pa ostaja v stiku z znanim – z drugimi besedami, je ustrezno drugačno – je koristno razmisliti o rezultatih v luči svojih predvidevanj. Mrež ni mogoče nadzorovati, se je pa mogoče naučiti več o tem, kako nas pozicionirajo drugi. Na ta način se lahko bolj zavedamo svojih predvidevanj, ki jih imamo *v vsakem primeru*.²

Delo Evan Imber-Black (Imber-Black, 1988; Imber-Coppersmith, 1985) je Toma in Eso navdihnilo, da sta delo s predvidevanji združila z analiziranjem večproblemskih situacij ali situacij, v katerih je več institucij.

dialoščnosti in organiziranja skupin na način, ki bi povečal možnosti za ustvarjanje bogatih notranjih dialogov.

Še prej pa se je v kontekstu razprav tima zdelo smiselno, da bi v ospredje postavili *celoten spekter* predvidevanj članov tima. Nove okoliščine niso vključevale samo tima in klientov, temveč celotno strokovno mrežo okoli družine, ki je imela hkratne stike s številnimi strokovnimi pomočniki. Enako produktivno se je zdelo v ospredje postaviti tudi spekter predvidevanj. Srečanja so bila organizirana na »nevtralnem«, vmesnem območju med institucijami, pri čemer je bila ena od vključenih institucij »gostiteljica«. Uporabljena je bila enaka struktura treh vprašanj. Vsi strokovnjaki so po vrsti odgovarjali, kaj bi se po njihovem mnenju zgodilo, če ne bi ničesar storili, kaj bi lahko storili, da bi pomagali, in kaj bi se po njihovem mnenju zgodilo, če bi to storili. Govorjenje in poslušanje sta bila ločena na enak način, kot so to počeli na skupinskih refleksijah: vsak strokovnjak je lahko govoril, ne da bi ga pri tem drugi prekinjali in komentirali. Ob koncu srečanja je potekala razprava o tem, kdo bo s kom kaj naredil. Odkrivanje *razlik* med predvidevanji posameznikov je bilo izjemno učinkovito in je obogatilo zamisli udeležencev. S temi izkušnjami je bogatenje *polifonije* glasov postalo osrednji cilj pri razvijanju pristopa. Zdelo se je, da je prav večglasnost pripomogla k širjenju ozkoglednih vzorcev razmišljanja in medsebojne interakcije. Na teh srečanjih niso postavili splošne opredelitve težave. Namesto tega so usmerjevalci spraševali o delovanju strokovnjakov in predvidenih rezultatih.

Zdi se, da so strokovnjake zanimala predvidevanja drugih in so želeli od vsakega strokovnjaka slišati mnenje, kakšne bi bile posledice pri drugih delih mreže, če bi on ali ona storil določeno stvar, ali pa če ne bi storil(a) ničesar. Vsak udeleženec je bil enakopraven, ne glede na položaj v strokovni hierarhiji – nihče, ne glede na svojo stroko, ni mogel z gotovostjo povedati, »kaj bi se zgodilo, če bi ...«. Tom in Esa sta tudi opazila, da je večina strokovnjakov zelo malo vedela o nestrokovnih virih – osebnih mrežah klientov – in da so jih v razpravah zanimale tudi te možnosti. Edini *povzetki* na koncu razprave so bili izraženi v *jeziku*

dejavnosti – torej, katera dejanja sledijo; kdo bo kaj in s kom naredil v naslednjem koraku.

Nazadnje, ko je bilo vse »pripravljeno«, ko je bil postopek predvidevanj za srečanja preizkušen in poenostavljen, so se pridružili še klienti in vse je bilo treba ponovno oceniti.

Ko so prisotni klienti, je treba vse spremeniti

Strokovnjake so spodbudili, da so s seboj pripeljali svoje kliente. Ko se je to na enem izmed srečanj in brez vnaprejšnjega opozorila dejansko zgodilo, sta Tom in Esa spoznala, da so razmere drugačne, ko je prisoten tudi klient. Takrat sta morala takoj temeljito spremeniti svoje prejšnje razumevanje. Spoznala sta, da nabor vprašanj o predvidevanjih ne bi bil primeren pri srečanju klientove in strokovne mreže. Zato sta morala pred srečanjem narediti hitre popravke. Srečanje med klienti in strokovnjaki je neposreden poseg v življenje klientov in osnovna zahteva takšnega srečanja je, da ga klienti zapustijo bolj opolnomočeni. Skrbno pripravljen nabor vprašanj predvidevanj se za to ni zdel primeren. Že uvodno vprašanje – »kaj bi se zgodilo, če ne bi ničesar storili?« – bi lahko bilo žaljivo. V primeru, da obstaja nevarnost samomora ali kakšna druga večja ogroženost, pa je takšno vprašanje povsem neprijetno. Model je bilo treba temeljito spremeniti – v približno dvajsetih minutah. Tom in Esa sta razpravljala o vseh na vire usmerjenih delovnih modelih, ki sta jih poznala, in primerjala svoje osebne izkušnje, da bi našla način, ki bi v prisotnih vzbudil kredibilno upanje. Uporabila sta orodja, ki sta jih razvila za posvetovanje in nadzor v organizaciji, ter zamisli, ki izhajajo iz dela s klienti, družinami in strokovnjaki s perspektive prihodnosti. V ospredju je bil niz vprašanj, po novem imenovan »priklic prihodnosti«. Strukturo predvidevanj sta obrnila na glavo; namesto da bi začela z ukrepi posameznikov in predvidevanjem, kaj bi se lahko zgodilo, so bili začetna točka želeni končni izidi, na podlagi teh pa naj bi »izluščili« ukrepe.³